

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТІЛЕСНОГО Я МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА У КОНТЕКСТІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Дар'я Михайлівна Туркова¹

¹Кандидат психологічних наук, докторант кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, м. Харків (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3788-1185>

UDC: 159.922.6:616

АНОТАЦІЯ

У статті мова йде про розвиток тілесного Я дитини молодшого шкільного віку. Предметом аналізу виступають компоненти тілесного Я дитини по відношенню до психологічної відстані з батьками. У роботі використовується психодіагностичний комплекс утворений з методик: «Вербалізація тілесного Я», «Сприймання образу тіла дитиною» та «Сімейна соціограма». В якості методів статистичного аналізу використовуються міри центральної тенденції, кореляційний та кластерний аналізи.

Концептуально в нашому дослідженні ми виходимо з розуміння психосоматичних феноменів нормального функціонування описаних в роботах Т. Б. Хомуленко. Тілесне Я — це багатоаспектне явище, що обумовлюється чинниками екзогенного та ендогенного походження. У якості компонентів тілесного Я нами розглядаються: емоційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий та світоглядний. На наше переконання, тілесне Я має свій вияв на рівні буття, що в свою чергу, може бути свідомим чи несвідомим. Забезпечення зв'язків між структурними компонентами тілесного Я забезпечуються на рівні саморегуляції, психосоматичної компетентності (внутрішнього діалогу), саногенного мислення та копінг-механізмів. Тілесне Я розглядається як компонент Я-концепції (поряд із соціальним Я, духовним Я, культурним Я, фізичним Я, тощо), який відповідає за когнітивний і емоційний супровід тілесного функціонування, забезпечує його регулятивний ефект, що реалізується в процесі внутрішнього діалогу з тілесним Я, з самим собою про тіло.

Виявлено, що для дитини немає суттєвої різниці у психологічному впливові окремо батька чи матері, проте фігура батька більше впливає на розвиток загального показника ПСК, а матері на самооцінку дитини. При одночасному впливові батька й матері на розвиток тілесного Я молодшого школяра, пріоритет віддається батькові, як це в подальшому зберігається і у підлітковому віці. Зв'язок дитини

Address for correspondence, e-mail : editpsychas@gmail.com
Copyright: © Daria Turkova

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

молодшого шкільного віку з тілесним Я достатньо виражений, проте забезпечувати догляд за собою, внаслідок віку, дитина ще не здатна, тому не всі показники методики ПСК демонструють однакову вираженість.

Ключові слова: тілесне Я, сприймання образу тіла дитиною, психологічна відстань з батьками, психосоматична компетентність, сімейна соціограма.

Постановка проблеми. Тілесне Я — це багатоаспектне явище, що обумовлюється чинниками екзогенного та ендогенного походження. У якості компонентів тілесного Я нами розглядаються: емоційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий та світоглядний. На наше переконання, тілесне Я має свій вияв на рівні буття, що в свою чергу, може бути свідомим чи несвідомим. Забезпечення зв'язків між структурними компонентами тілесного Я забезпечуються на рівні саморегуляції, психосоматичної компетентності (внутрішнього діалогу), саногенного мислення та копінг-механізмів. Цікавим для наших наукових пошуків виступає виявлення особливостей розвитку тілесного Я в онтогенезі в контексті сімейних відносин. Адже зазначені компоненти, фактори й структура можуть мати різний вплив та значення залежно від віку особистості. Деякі із зазначених компонентів можуть бути не сформовані в наслідок віку. У даному дослідженні ми зосереджуємо увагу на тілесному Я молодшого школяра.

Тому, нами обрано за мету: вивчити взаємозв'язок тілесного Я дитини молодшого шкільного віку з показниками психологічної близькості з батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуально в нашому дослідженні

ми виходимо з розуміння психосоматичних феноменів нормального функціонування описаних в роботах Т. Б. Хомуленко. Та, відповідно, розуміємо тілесне Я (bodilyself) як компонент Я-концепції (поряд із соціальним Я, духовним Я, культурним Я, фізичним Я, тощо), який відповідає за когнітивний і емоційний супровід тілесного функціонування, забезпечує його регулятивний ефект, що реалізується в процесі внутрішнього діалогу з тілесним Я, з самим собою про тіло (Хомуленко, 2015).

Виклад основного матеріалу. Для реалізації мети дослідження нами було розроблено психодіагностичний комплекс до складу якого увійшли 3 методики: «Вербалізація тілесного Я» Т. Б. Хомуленко, методики «Сприймання образу тіла дитиною» в нашій адаптації та «Сімейна соціограма» Е. Ейдемилера.

Так, методика незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я» (Хомуленко, 2017: 36–43), призначена для дослідження психосоматичної компетентності (ПСК) як системи здатностей когнітивного компоненту тілесного Я, що пов'язана із прийняттям свого тіла, як складової цілісного організму, та обумовлює можливість ефекту саморегуляції заснованого на досвіді застосування внутрішнього

діалогу з тілесним Я. За продовженням 16 незакінчених речень, уможлиблює виявити кількісні й якісні показники за 8 шкалами:

1. Обізнаність.
2. Прийняття.
3. Інтрацептивність.
4. Метафоричність.
5. Каузальність.
6. Діалогічність.
7. Суб'єктність.
8. Інтегративність.

А також визначити загальний показник вербалізації тілесного Я.

З метою більш ґрунтовного вивчення тілесного Я дитини, нами було апробовано авторський варіант діагностичної методики «Сприймання образу тіла дитиною», що є модифікацією 2-х методик: САРТ, в адаптації В. Г. Сахарової, і методики «Малюнок Людини» К. Маховер на основі тесту Ф. Гудінаф.

Тест «Колір незадоволення власним тілом» (САРТ) в адаптації В. Г. Сахарової (Хомуленко, 2015: 132-140), уможлиблює отримати середнє значення незадоволеності власним тілом серед 16 його частин; 2 комбіновані показники САРТ Score 1 (середнє арифметичне значення оцінок наступних частин тіла: область живота, верхня третина стегна, сідниці, нижня частина стегна) і САРТ Score 2 (включає решту частин тіла за виключенням генітальної зони, тобто волосся, обличчя, ступні, гомілки, кисті рук, передпліччя, плече, плечовий пояс, груди (грудна клітина) та верхня частина живота); показник дискримінативності, який дозволяє встановити ступінь диференційованості образу тіла. Зміст тестування зводиться до розфарбовування досліджуванім блакитним, зеленим, чорним, жовтим та

червоним олівцями фронтального та латерального зображень фігур людського тіла відповідної статі. Вибір того чи іншого кольору обумовлює нарахування кількісних показників при інтерпретації. Так, при обранні червоного кольору, який використовується у випадку, сильного незадоволення певною частиною (частинами) тіла — оцінюється в 5 балів; жовтий колір — частина тіла не задовольняє (4 бали); чорний — нейтральне ставлення (3 бали); зелений колір — задовільно (2 бали); блакитний колір — вельми задовільно (1 бал).

Тест «Малюнок людини» розроблений К. Маховер в 1946 році на основі тесту Ф. Гудінаф з метою визначення індивідуальних особливостей особистості (Тейлор, 2002). Процедура тесту складається з того, що дитині дають простий олівець середньої м'якості і стандартний чистий аркуш паперу формату А4 (21 x 29 см) і просять створити малюнок: «Намалюй, будь ласка, людину, яку бажаєш». Деякі дослідники вважають зображення людської фігури проекцією образу тіла, інші відображенням Я-концепції. Складається Я-концепція під впливом зовнішніх дій, передусім взаємовідносин з близькими і значимими людьми. Образ тіла — це уявлення людини про себе як тілесної організації. Ідеальне «Я» — це уявлення людини про те, яким би вона хотіла бути. Для інтерпретації подається список критеріїв яким, в цілому малюнок дитини повинен відповідати. Чим малюнок ближче до цього зразка, тим вище рівень розвитку дитини. Кожній позитивній відповіді привласню-

ється один бал і підсумовується в загальний показник. Нормально розумово розвинена дитина повинна набрати бали відповідно до свого віку. У разі нашого дослідження — 22-26 балів.

На відміну від класичного застосування методики САРТ, в нашому варіанті, не пропонуються готові бланки з малюнками жіночого/чоловічого тіла, натомість дитина має намалювати людину самостійно (як в методиці «Малюнок людини») і розфарбувати її, використовуючи колірну гамму методики САРТ.

Інтерпретація робиться шляхом привласнення балів за структурні компоненти малюнка (за методикою К. Маховер), за якими можна судити про розумовий розвиток дитини; якісний аналіз образу Я дитину по компонентах малюнка і показник задоволеності зонами тіла у відповідність з обраним кольором для розфарбування (за методикою САРТ).

Методика призначена для діагностики сприйняття образу тіла дитиною дошкільного і молодшого шкільного віку. За діагностичними параметрами методики ми говоримо саме про образ тіла, адже в зазначений віковий період Я-концепція знаходиться лише в стані розвитку, проте проєктивний характер діагностичного матеріалу закладає тенденції до вивчення образу Я дитини та тілесного Я зокрема. Інструкція в даному випадку наступна: попросіть дитину намалювати на альбомному аркуші людину своєї статі і розфарбувати її використовуючи на свій розсуд лише 5 кольорів

рових олівців, а саме: блакитний, зелений, чорний, жовтий та червоний.

З метою виявлення положення дитини у системі родинних взаємовідносин та психологічної відстані з батьками, нами було використано малюнкову проєктивну методику «Сімейна соціограма» (Эйдемиллер, 2006: 49-58). Випробовуваним дають бланк з намальованим колом діаметром 110 мм з наступною інструкцією: «На листі перед вами зображено коло. Намалюйте в нім самого себе і членів своєї сім'ї у формі кіл і підпишіть їх іменами».

Критеріями для інтерпретації виступають: 1) число членів сім'ї, що потрапили в площу кола; 2) величина кіл; 3) розташування кіл один відносно одного; 4) дистанція між ними. За першим критерієм необхідно зіставити число членів сім'ї, зображених випробовуваним, з реально існуючим. Далі ми звертаємо увагу на величину кіл. Більше, у порівнянні з іншими, коло «Я» говорить про достатню самооцінку, менше — про занижену. Величина кіл інших членів сім'ї говорить про їх значущість в очах випробовуваного. Слід звернути увагу на розташування кіл в площі тестового поля і по відношенню один до одного (третій критерій). Розташування випробовуваним свого кола в центрі загального кола може говорити про егоцентричну спрямованість особистості, а розміщення себе внизу, в стороні від інших членів сім'ї — на переживання емоційної знедоленості. Найбільш значимі члени сім'ї зображаються випробовуваним у вигляді великих за розміром кіл в центрі або у верхній

частині тестового поля. Віддаленість одного кола від інших (четвертий критерій) може говорити про конфліктні стосунки в сім'ї, емоційному відкиданні випробовуваного. Своєрідне «злипання», коли кола нашаровуються один на інший, стикаються або знаходяться один в одному, свідчить об недиференційоване «Я» у членів сім'ї, наявності симбіотичних зв'язків.

У результаті діагностичного обстеження дітей молодшого шкільного віку нами було отримано показники, що зручно розглянути у вигляді таблиці (Табл.1.)

ки дітей підліткового віку (Туркова, 2019), то подібний зв'язок з власним тілом збережений.

Мінімальне значення можемо спостерігати за шкалою прийняття яка виражається у позитивному та адекватному ставленні до тіла, яке проявляється в почуттях зацікавленості, турботи, дружелюбності, впевненості, захищеності, спокою. Це можна пояснити обставинами, що молодший школяр, в наслідок віку, уповні не належить сам собі й турботу про його особистість й тіло зокрема здійснюють батьки, чи особи що їх замінюють.

Як бачимо з табл.1. за адаптованою

Таблиця 1.

Узагальнені середні результати діагностичного дослідження

№	Діагностичні показники	\bar{X}
1	«Вербалізація тілесного Я» (ПСК)	
	1. Обізнаність	0,72
	2. Прийняття	0,29
	3. Інтрацептивність	0,48
	4. Метафоричність	0,60
	5. Каузальність	0,35
	6. Діалогічність	0,43
	7. Суб'єктність	0,86
	8. Інтегративність	0,44
	Загальний показник вербалізації тілесного Я	0,61
2	«Сприймання образу тіла дитиною»	—
	1. (САРТ) Score 1	2,91
	2. (САРТ) Score 2	3,24
	3. (САРТ) Загальний показник	3,00
	4. Загальний результат методики «Малюнок Людини» К. Маховер на основі тесту Ф. Гудінаф	25,13

Середні показники представлені у таблиці 1 показують, що для молодших школярів серед показників ПСК провідними є шкали суб'єктності і обізнаності. Це свідчить про загальну обізнаність про власне тіло й наявність діалогічного зв'язку з ним. Як ми вже мали змогу отримати показники ПСК з вибір-

нами методикою «Сприймання образу тіла дитиною» шкали методик САРТ та «Малюнку людини» вказують на нейтральне ставлення як до верхньої так і нижньої частин тіла й демонструють нормальний рівень розумового розвитку дитини.

Результати діагностики за методикою «Сімейна соціограма» зручно розглянути у вигляді діаграми поданої на рис.1.

«Суб'єктивність» ($r=-0,427$, при $p \leq 0,05$). Це говорить про те, що чим більша психологічна відстань у дитини з матір'ю, тим краще у неї

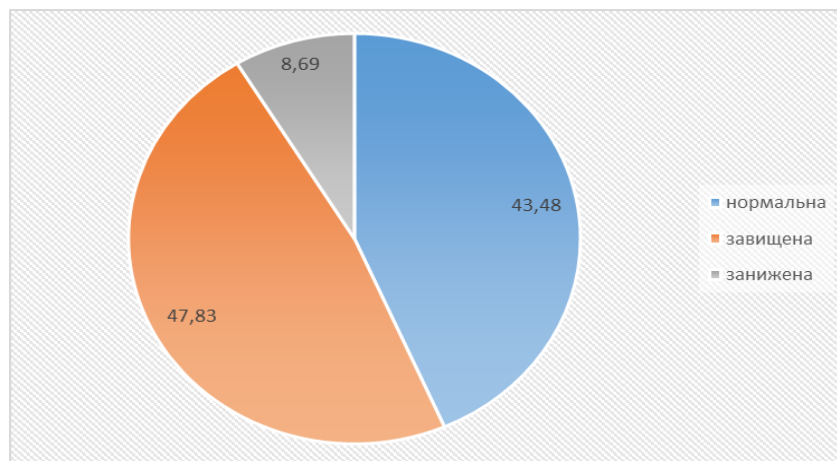

Рис.1. Діаграма відсоткового співвідношення самооцінки дитини за методикою «Сімейна соціограма»

Як бачимо на рис.1. нормальна самооцінка властива 43,48% досліджуваних, завищена — 47,83% і занижена — 8,69%. Можемо констатувати позитивну тенденцію в цьому сенсі, адже перехідних період від старшого дошкільного віку до молодшого шкільного характеризується завищеними показниками самооцінки, що є нормою. Занижена самооцінка, як бачимо, виявилася у меншості, що є теж нормальним для середніх величин.

Перевірка наявності статистично значущих зв'язків між психологічною відстанню до батьків та критеріями заявлених у психодіагностичному комплексі показав наявність таких зв'язків лише за окремими шкалами. Так, за рангову кореляцію Спірмена (r -Spearman) виявлено оберненопропорційний двохсторонній зв'язок між психологічною відстанню з матір'ю та шкалою ПСК

розвинена здатність до суб'єкт-суб'єктної внутрішньої комунікації та взаємодії з тілесним Я. Як і навпаки, чим ближче дитина до матері, тим гірше проявляється суб'єктивність.

Психологічна відстань з батьком показала двосторонній прямопропорційний зв'язок за коефіцієнтом кореляції Пірсона (r -Pearson) зі шкалою «Інтрацептивність» ПСК ($r=0,427$, при $p \leq 0,05$) та загальним показником методики «Намалюй людину» ($r=0,434$, при $p \leq 0,05$). Це говорить про те, що чим ближча психологічно дитина до батька тим краще у неї розвинена здатність фіксувати та концентрувати увагу на внутрішніх відчуттях, яка проявляється у їх диференційованій вербалізації. Як і навпаки, збільшення відстані погіршують показники інтрацептивності у дитини.

Аналіз відстаней між дитиною та батьками з використанням непараметричного критерію U-Манна-Уїтні ($U=219$) показав підтвердження H_0 гіпотези про незначущість відмінностей між вибірками $U_{кр} < U_{емп}$. На рівні статистичної значущості 0,05. Це дає нам змогу говорити про те, що не має суттєвої різниці між психологічною відстанню до батька чи матері, для дитини не є суттєвим хто саме з батьків фігурує. Проте, нас зацікавив характер впливів і якісний склад компонентів, що описують тілесне Я дитини по відношенню до психологічної відстані з батьками.

З такою метою нами було використано агломеративний ієрархічний кластерний аналіз методом Уорда на основі евклідової дистанції з побудовою дендрограм (Рис.2-7). Всі розрахунки (як і попередні) були виконані за допомогою програми IBM SPSS Statistics 23.0.0.0.

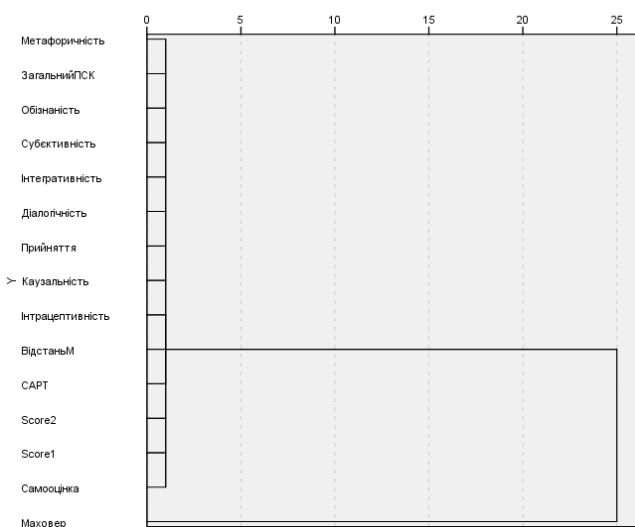

Рис.2. Структура тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані до матері

Структура розвитку тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані з матір'ю показує (рис.2) на утворення трьох кластерів і відстань з матір'ю включає підкластери загального сприймання дитиною власного тіла (САРТ, Score1, Score2, Маховер) та показники самооцінки.

Абсолютно ідентичну ситуацію можемо спостерігати у ситуації з батьком на рис.3.

Як ми вже говорили раніше, то за критерієм Манна-Уїтні не було виявлено відмінностей між постатями батька й матері для дитини цього віку. Проте, коли ми використали кластерний аналіз до одночасного включення результатів відстані до батька й матері, то виявилось, що у провідний кластер входять показники батька, а матері залочені у інші, менш значущі, як ми можемо це побачити на рис.4.

З рисунку 4 бачимо, що підкластери залишилися тими ж самими як і у випадку

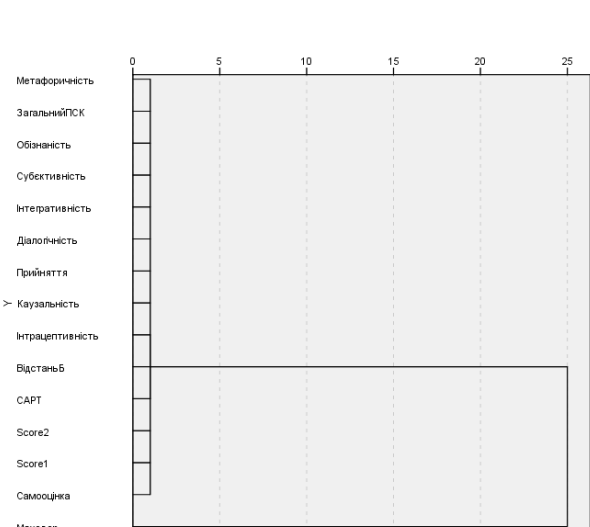

Рис.3. Структура тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані до батька

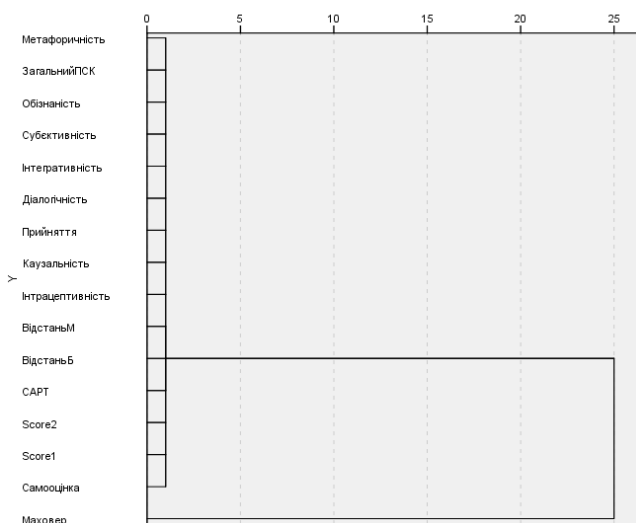

Рис.4. Структура тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані до обох батьків

рис. 2-3, проте батько включений у ці відносини, а мати — ні.

У результаті отримання таких даних, нас зацікавило якою буде структура тілесного Я дитини, якщо зосередити увагу на провідні його компоненти (рис.5-7).

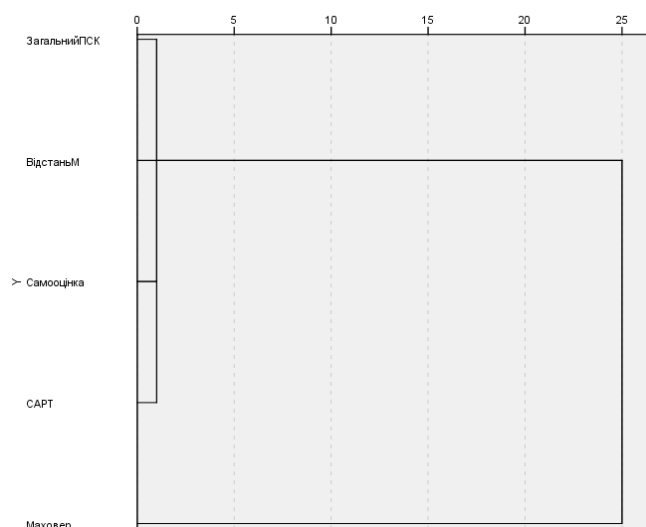

Рис.5. Структура основних показників тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані до матері

На рис.5 бачимо структуру взаємин з матір'ю у контексті тілесного Я дитини. Підструктура провідного кластера включає самооцінку, САРТ і загальний показник методики «Намалюй людину» Маховер. Загальний показник ПСК виявився на периферії взаємин з матір'ю.

У даному випадку, зовсім інша структура виявилась у контексті взаємин з батьком (рис.6.)

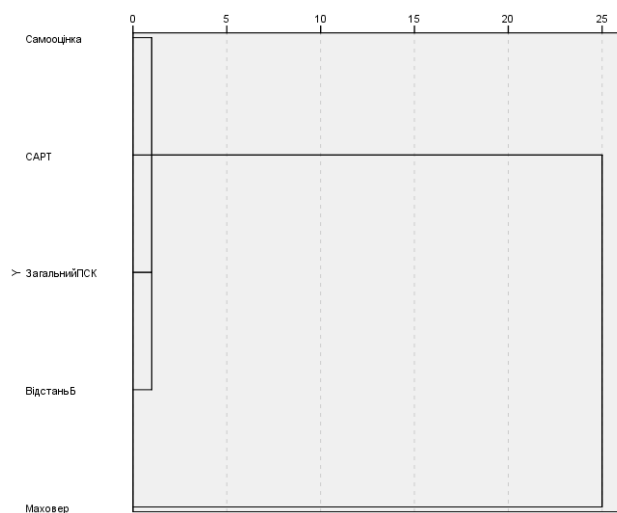

Рис.6. Структура основних показників тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані до батька

Як бачимо з рис.6. провідні кластери утворюються із загального показника ПСК, САРТ і загального показника методики «Намалюй людину» Маховер. Це вказує на те, що для розвитку тілесності фігура батька виявляється більш значущою ніж матері, а матері в свою чергу при формуванні самооцінки дитини.

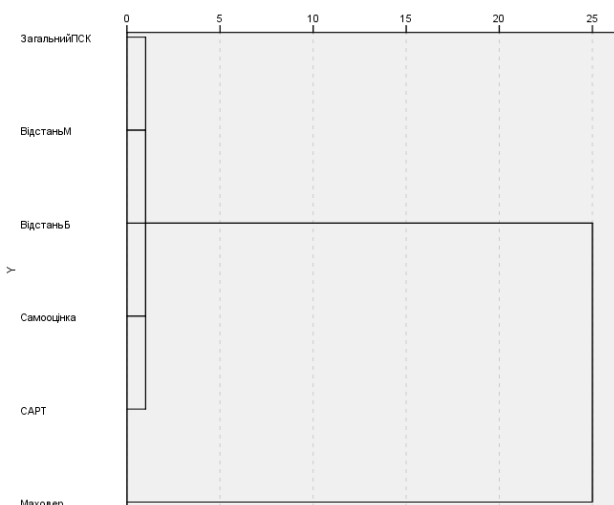

Рис.7. Структура основних показників тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані до обох батьків

На рис.7. подається структура основних показників тілесного Я дитини у контексті психологічної відстані до обох батьків. Знову спостерігаємо схожу ситуацію як і з усіма діагностичними критеріями нашого дослідження (рис.4.). Показники батька включені в структуру основних кластерів, а матері — ні. Проте, виявляється зміна у підкластерах до яких включено відстань до батька: додається самооцінка і зникає загальний показник ПСК.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в результаті проведеного нами дослідження нам вдалося дійти наступних висновків:

1. Авторський адаптивний варіант комбінації методик САРТ та «Намалюй людину» виявився ефективним інструментом виміру тілесного Я дитини у вигляді утвореної методики: «Сприймання образу тіла дитиною».

2. Психодіагностичний комплекс з методик ПСК, «Сприймання образу тіла дитиною» та «Сімейна соціограма» є зручним інструментом, що уповні розкриває структуру тілесного Я дитини у контексті сімейних відносин.

3. Для дитини немає суттєвої різниці у психологічному впливові окремо батька чи матері, проте фігура батька більше впливає на розвиток загального показника ПСК, а матері на самооцінку дитини.

4. При одночасному впливові батька й матері на розвиток тілесного Я молодшого школяра, пріоритет віддається батькові, як це в подальшому зберігається і у підлітковому віці.

5. Зв'язок дитини молодшого шкільного віку з тілесним Я достатньо виражений, проте забезпечувати догляд за собою, внаслідок віку, дитина ще не здатна, тому не всі показники методики ПСК демонструють однаково вираженість.

References:

- Teilor, K. (2002). *Psikhologicheskie testy i uprazhneniia dlia detei (kniga dlia roditelei i vospitatelei)* [Psychological tests and exercises for children (book for parents and caregivers)]. Moskva: Aprel Press. [in Russian].
- Turkova, D., & Liasa, M. (2019). COGNITIVE AND EMOTIONAL ASPECTS OF FAMILY MEMBERS' BODILY-SELF. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 5 (9), 118-130. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.9.8>

- Khomulenko, T. B. (2015). *Psykhosomatyka: kulturno–istorychnyi pidkhid* [Psychosomatics: cultural-historical approach]. Kharkiv: «Disa plius». [in Ukrainian].
- Khomulenko, T. B. (2017). *Psykhotehnolohii samorehuliatcii tilesnoho* [The psychotechnologies of a bodily's regulation]. Kharkiv: «Disa plius». [in Ukrainian].
- Eidemiller, E. G., Dobriakov, I. V., Nikolskaia, I. M. (2006). *Semeinyi diaгноз i semeinaia psikhoterapiia* [Family diagnosis and family psychotherapy]. Sankt-Peterburg: Rech. [in Russian].

Daria Turkova

Ph.D in psychology, doctoral student of practical psychology department of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv (Ukraine)

THE CHARACTERISTICS OF BODILY-SELF DEVELOPMENT AT PRIMARY SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF FAMILY RELATIONS

ABSTRACT

The article focuses on development of children's bodily-self at the primary school age. The children's bodily-self components are analysed in relation with their psychological distance to their parents. We used the following set of psychodiagnostic techniques: «The bodily-self verbalization», «Child's body image perception» and «Family sociogram». The central tendency, correlations and cluster analysis were used as the methods of statistical analysis.

Conceptually, our study is based on the psychosomatic phenomena of normal functioning as they were described in the works of

T. B. Khomulenko. The bodily-self is a multidimensional phenomenon, caused by factors of the exogenous and endogenous origin. The components of bodily-self are: emotional-evaluative, cognitive, behavioural and worldview. We are convinced that bodily-self have manifested on the level of being, which in turn, can be conscious or unconscious. The links between the structural components of the bodily-self exist at the level of self-control, psychosomatic competence (internal dialogue), sanogenic thinking and coping mechanisms. The bodily-self is regarded as a component of self-concept (in line with social self, spiritual self, culture self, physically self) and is responsible for the cognitive and emotional support of bodily functioning; it ensures regulatory effects, implemented during an internal dialogue about the body with the bodily-self, with oneself.

There is no significant difference for children between psychological influence of their fathers and mothers, but father's body shape influences more strongly on the development of general index obtained with the used techniques set, and mothers influence more strongly on self-esteem of their children. If a father and a mother influence equally on their children's bodily-self development, the father is in the priority, this fact is characteristic also for adolescence. The relations between children and their bodily-self is quite strong, but due to age, children are not able to take care of themselves in full. Therefore, not all examined indicators are manifested to the same degree.

Key words: bodily-self, perception body image by a child, psychological distance with parents, psychosomatic competence, family sociogram

Туркова Дарья Михайловна

Кандидат психологических наук, докторант кафедры практической психологии Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды, г. Харьков (Украина)

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТЕЛЕСНОГО Я МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА В КОНТЕКСТЕ СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ

АННОТАЦИЯ

В статье речь идет о развитии телесного Я ребенка младшего школьного возраста. В качестве предмета анализа выступают компоненты телесного Я ребенка по отношению к психологической дистанции с родителями. В работе используется психодиагностический комплекс образованный из методик: «Вербализация телесного Я», «Восприятие образа тела ребенком» и «Семейная социограмма». В качестве методов статистического анализа используются меры центральной тенденции, корреляционный и кластерный анализы.

Концептуально в нашем исследовании мы выходим из понимания психосоматических феноменов нормального функционирования описанных в работах Т. Б. Хомуленко. Телесное Я — это многоаспектное явление, которое обуславливается факторами экзогенного и эндогенного происхождения. В качестве

компонентов телесного Я нами рассматриваются: эмоционально-ценностный, когнитивный, поведенческий и мировоззренческий. По нашему убеждению, телесное Я имеет свое проявление на уровне бытия, что в свою очередь, может быть сознательным или несознательным. Обеспечение связей между структурными компонентами телесного Я осуществляется на уровне саморегуляции, психосоматической компетентности (внутреннего диалога), саногенного мышления и копинг-механизмов. Телесное Я рассматривается как компонент Я–концепции (рядом с социальным Я, духовным Я, культурным Я, физическим Я), который отвечает за когнитивное и эмоциональное сопровождение телесного функционирования, обеспечивает его регулятивный эффект, который реализуется в процессе внутреннего диалога с телесным Я, с самим собой о теле.

Обнаружено, что для ребенка нет существенной разницы в психологическом влиянии отдельно отца или матери, однако фигура отца более влияет на развитие общего показателя ПСК, а матери на самооценку ребенка. При одновременном влиянии отца и матери на развитие телесного Я младшего школьника, приоритет отдается отцу, как это в дальнейшем сохраняется и в подростковом возрасте. Связь ребенка младшего школьного возраста с телесным Я достаточно выражена, однако обеспечивать уход за собой, по причине возраста, ребенок еще не способный, потому не все по-

казатели методики ПСК демонстрируют одинаковую выраженность.

Ключевые слова: телесное Я, восприятие образа тела ребенком, психологическая дистанция с родителями, психосоматическая компетентность, семейная социограмма.

Дата отримання статті: 11.10.2019

Дата рекомендації до друку: 16.10.2019

Дата оприлюднення: 31.10.2019